સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવીઝન કમીટીએ
તૈયાર કરેલી.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

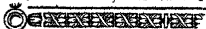
જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; ભૂગોળ; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ; વગેરે.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી શાહ એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું–શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા —C. M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું–શાહપોર-સુરત.

છાપનાર- ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ નાયક
છાપવાનું ઠેકાણું—"અનાવિલ બંધુ" પ્રેસ
ભાગળ, બાજીવાળી પોળ

સંવત ૧૯૮૧.| કિંમત ૦–૬–

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો કૃત.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ
સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર
કડીઓ=ઈંટનું કામ કરનાર
મધમધે=ખુશબો થી બહેક બહેક થઇ રહે
પવન=વાનું વાતું
વાસ=સુગંધ; પીમળ
તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પહાડ=મોટા ડુંગર
પાધર=ખુલ્લી જગા
ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડાની ઉતરવાની જગા
વટેમાર્ગુ=મુસાફર
ઓસરી=ઓટલી
અજવાળું=સુરજ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ
ઘોર=બીક લાગે તેવું
ઝગઝગે=પ્રકાશે
ઉજાસ=ઝાંખું અજવાળું
સરજ્યાં=બનાવ્યાં
કળાતું=સમજાતું
પાડ=ઉપકાર
યાદ=દોમ; સરત
ઉપકાર=પાડ; આભાર
ભક્તિ=ભજન

સાર—હરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=હકીકત
ગવૈયા=ગાયન કરનાર
મધુર=મીઠું
પંખેરૂ=પક્ષી
ભ્રમર=ભમરો
મુલ્લાં=મુસલમાનના ધર્મ ગુરુ
નીમાજ; હોરાઓના
તૃણ=ઉગેલા અનાજનો છોડ
અંધકાર=અંધારું
મુજ=મારા
પંખી=પાંખવાળુ પ્રાણી, પક્ષી
વન=જંગલ
વહાણું વાતું=સવાર થવાની ગઇ=પુરી થઇ
પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં
ઝગઝગાટ=ઝળકાટ
માનભાનના નરેશ્વર
દીસે=જણાય; દેખાય
પાન=પાંદડાં, પાનરાં
કુકડ=મરઘા
મેના=એક જાતનું સુંદર રાગનુ પક્ષી
રૂપાળાં=રૂપાળા; શોભીતા
તેજ=પ્રકાશ
ફીકુ=ઝાંખું

મોહું કાળું થયું=દેખાતા બંધ થયા; સંતાઇ ગયા	રકું=સારૂં;	ઢોર=ચોપગાં જાનવર; પશુ
ખુણા=મળી કુંચી; છુપી જગા	બાંગ=બૂમ પાડીને નિમાજ પઢવી તે; નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડવી તે	ચારો=ખાવાનું
		વેલી=વેલા
		ખીલે=ફૂટે
ખોજે=શોધે	તણો=નો	નહિ ભૂલ=વગર ચૂકે
ભકતજનો=ભગતો	ઉદય થયો=ઊગ્યો	તાજા=તરતનાં ખીલેલા
ધ્યાનધરે=આંખ મીચી પમેશ્વરને જુએ	કમળ=કમળનું ફૂલ	ટોળે=ટોળાબંધ
	પત્ર=પાંખડી	વીરા=ભાઈ
ગાન=ગાયન	ખોલે=ઉઘડે; ખીલે	મગન=ખુશી
દાતા=સખી;દાતાર	ઉમગી=હોંસીલા	કેરૂં=નું
દીયે=આપે	ધાગ=દોડે; ઉડે	ધ્યાન=ચિત્ત; મન

સવારની હકીકત.

સમજુતી—હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામાં સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું. તેથી જાત જાતનાં રંગો દેખાય છે અને ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે, માટે હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. [૧] મરઘાં કુકરે કુક કરે છે. અને કાગડા કા કા કરે છે શોભિના મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. [ટક ૨] સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનુ અજવાળું ઝાંખું પડયું અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી. તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવા માટે ગલીકુંચી શોધે છે. [ટક ૩] ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય

છે. ઉપરાંત માણસો ઘણું જ્ઞાન આપે છે અને મુલ્લાંજી નિમાજ પડવાને માટે ધૂમ પાડે છે, [ટેક ૪] સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધારૂં જતું રહ્યું, ભમરો ગું ગું અવાજ કરી રહ્યો છે. અને કમળનાં ફૂલની પાંખડીઓ ખીલે છે. [ટેક ૫] જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને હોંસીલા થાય છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે, [ટેક ૬] ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ, ભૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ઘણાં પક્ષીઓ એકઠાં થઇને તાજું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. [ટેક ૭] હે ભાઇ! તુ ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ લઇને ઊઠ અને મન દઇને પાઠ વાંચ. એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. [ટેક ૮]

પાઠ ૩.

વરસ=બાર મહીના
ઋતુ=મોસમ; રત
મહીનો=ત્રીસ દિવસ
કારતક=હિંદુ વરસનો પહેલો મહીનો
તહેવાર=આનંદનો દિવસ
શિયાળો=ટાઢની મોસમ
[illegible]=આવે છે
[illegible]=સંક્રાંત; સુરજનું [illegible] તરફ જવું તે

રત=ઋતુ; મોસમ
હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઉં; મહીનાનું પહેલું પખવાડીઉં
વદ=અંધારીઉં; મહીનાનુ બીજું પખવાડીઉં
પખવાડીઉં=પંદર દિવસ
તિથિ=દિવસ
અમાસ=હિંદુ મહીનાનો છેલ્લો દિવસ; જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ ઊગતો નથી તે દિવસ

વસ્ત્ર=લુગડાં
પંખા=વીજણા
ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
બળેવ=રાખડી બાંધવાનો દિવસ; શ્રાવણ સુદ ૧૫
દશેરા=રાખડી છોડવાનો દિવસ; આસો સુદ ૧૦
દિવાળી=હિંદુ વરસના છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ
પર્વ=તહેવાર

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાનાં દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆં કેટલા અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કઇ કઇ આવે અને કેટલીવાર આવે ? શિઆળો, ઉનાળો, અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઇ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪.

મેળો=ઘણાં માણસો અને ગાડી ઘોડા વગેરેની ઠઠ
ગોકળઆઠમ=શ્રાવણ વદ આઠેમ; જન્માષ્ટમી
કડકડતાં=અરઓવાળાં
ભાઇબંધ=દોસ્તદાર
ઠઠ=ગીરદી; ભીડ
વખુરા=જુદા
દુકાન=માલ વેચવાનું ઠેકાણું
કંસારા=તાંબા પિત્તળના વાસણ બનાવનાર અગર તે વેચનારા
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાંબું અને જસતની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
કંદોઇઆ=મિઠાઇ બનાવનાર
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક
મિઠાઇ=બરફી, પેંડા વગેરે
ખડકેલ=ગોઠવેલી
ખરાદી=સિંઘાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનાર
સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ
પલંગ=ઢોલીયાળો કોચ
પારણું=હીંડોળા જેવું ઘોડીઉં
કોચ=બે બાજુએ તકીઆવાળો પલંગ
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું
રેશમી=રેશમનું બનાવેલું
શણ=એક જાતનો છોડ એની છોડાનાં દોરડાં તથા કપડાં બને છે
સરૈયા=અત્તર, ગુલાબ જળ, ધુપેલ વગેરે વેચનાર
બહેકબહેક=મઘમઘ

લીલો મેવો=તાજાં પાકાં ફળ
દ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત
સિપાઈ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઇ
ફુદડી=ચક્કર

સવાલ—ગોકળ આઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫

નઠારી=ખરાબ
સોબત=સંગન
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ છોડવાળી જગા
મઝા-ગમત
શેખી=પતરાજી
પારકાં=પરાયાં; બીજાંના
માનૈ=કબુલ કરે
આખરે=અંતે; છેલ્લે
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આઘે=દૂર
ખાસાં=સારાં; મજાનાં
નિશાની=એંધાણ
તાકીને=ધારીને
ઝૂમ=ઝુમખો
ઢળી પડે=નીચે પડે
ઘાટ=ઇલાજ; ઉપાય
રાસ=દોરડું
ઢગલેઢગલા=ઘણુંજ
દોસ્ત=ભાઈબંધ
ફક્કડ=સારા
પછવાડેથી-પાછળથી
રખેવાળ=સાચવનાર
સજ્જડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ
અથડાયુ-અકળાયું
ચકરી=તમ્મર; ફેર
છુંદાઈ-કચડાઈ
લોહીલોહાણુ=લોહીથી ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો માલીક
લપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ દોડ્યો
ફરીને=પાછળ
ઢોલો=થપ્પડો
ફળ=ફાયદો; લાભ

કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત; સંગત
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર; હેત
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
બુરો=નઠારો; ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિદ્યા=ઇલમ; ભણતર; હુન્નર

સોબત તેવી અસર.

સમજુતી—જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોબત તેનોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેનાં જેવાજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે (૨) સારી સોબતથી સારો થશે. નઠારી સોબતથી નઠારો થશે; સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય. (૩)

સાર—નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોબત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬.

રખડેલ=રખડતો
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે ટકે સુખી હતાં
વયે=ઉમરે
પાર રહ્યો નહિ=ઘણોજ થયો
વધાઇ=વધામણી, ખુશખબર
ઓવારણાં દુખડાં
કોઇ પગલું=કોઇના તરફથી જે પગલું ભરવામાં આવે છે તે

ભેટ=ઇનામ
લાડીલો=લાડમા ઉછરેલો, લાડકવાયો
કુટેવ=નઠારી આદત; ખરાબ ટેવ
પોળ=મોટી ખડકી
અટકચાળાં=અડપલાં; કોઇને ખોટું લાગે એવું કર્યા કરવું તે
લડાઇ=તડવાડ
વઢી જશે બગડી જશે
બીજું આવવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી

બહાને=નામે
ચૌટું=બજાર
રઝળતો=રખડતો
ટોળું=જથો
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=લાતબાજી
લાત=પાછલો પગ મારવો તે
ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી ખસી ગયો
ભેંકડો તાણતો હતો=મોટે સાદે સમ [illegible] રડતો હતો

હાડવૈદ=ઉતારેલું હાડકું બરાબર બેસાડનાર વૈદ
લેપ=ખરડ
ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય
વલે=દશા; ભુંડા હાલ
ખો=આદત; ખરાબ ટેવ
શિખામણ=ફાયદાની વાત; બોધ
સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી દીધી

સાર--નિશાળનું નામ દઇ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાની સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.

જક્કી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર; જીદ્દી
વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં
લવારાં=બકરીનાં બચ્ચાં
પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં
ગાડરાં=ઘેટાનાં બચ્ચાં
ચારો=ઘાસ
નીરતો=નાખતો
ખાંધે=ખભે
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો
ઝોક=બકરાં, ઘેટાં રાખવાનો વાડો
છાપે=શીળે; છાંયડે
વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી
પાવો=પીસવો; સિસોટી
હુંફ=ગરમી; આશરો
જતન=રક્ષણ; સંભાળ
રબારી=ઢોર ચરાવનાર
ઊંચી ગઈ=ઊડી ગઇ; દૂધ દેતી બંધ થઇ
જાળવતો=સાચવતો
વિઆય=જણે
ધણી=માલીક
સાચવણી=સંભાળ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ-વગરનું
મોજ=મજા; આનંદ
અભાગીઓ=કમનસીબ

પાઠ ૮.

ગોંધતો=પુરી રાખતો
ચેન=સુખ; મજા
બંદીખાનું=કેદખાનું
ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું
ખેલવું=રમવું
ઠરેલ=ડાહી
નાદાન=સમજણ વગરનું
સંભાળ=ખરદાસ
સપડાઇ પડશે=હેરાન થશે; ફસાશે
જક=જીદ, હઠ
લાગ=દાવ; તક
સટકી ગયું=છાનું માનું નાસી ગયું
ઠેકવા=કુદકા મારવા
પાદર=ગામના ઝાંપા

બહારની જગ્યા	કોતર=ગુફા; બખોલ	બોડ=ગુફા; બખોલ
વગડો=જંગલ	તરાપ=ફુદકો; ફાળ	કમોતે=વગર મોતે

સાર—માબાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.	ભાગ્યે=કદાચ	ટેવ=આદત
રિસાળ=રિસાઇ જાય એવો	આડોશી પાડોશી=આસ પાસના ઘરના રહેનાર	નકામો=અમથો
		ઢોંગ=ફેલ
સહેજ સહેજમાં=જરા જરામાં	ભાઇભાંડુ=સગાંવહાલાં	વેદના=દુ:ખ
	જમણ=જમવાનું	મુદ્દલ=બીલકુલ; જરાપણ
રીસ=ગુસ્સો; મિજાજ	ચીસ=બીકથી બૂમ પાડવી તે	પસ્તાવો=દીલગીર થવું
છેડો=પાર; અંત		નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦.	મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી	ખંત=ચેટક; કાળજી
		યત્ન=મહેનત
જાળ=કરોળીઆનું પડ; જાળુ; ફાંદો	માટ=મટે	ચગદાઇ=ખુંદાઇ; દબાઇ
	ફાવ્યો=પાર પાડ્યો	તળે=નીચે
ફરી ફરીને=વારે વારે	ઘાટ=ઉપાય	મોત=મરણ
વિષે=બાબત	ભીડયો=હોંસથી મંડ્યો રહ્યો	તજી=છોડી
વણ=વગર		અનંત=અણોજ
તૂટેલે=તૂટી ગએલે	ધીરજ=સબુરી	લાભ=ફાયદો
તાતણે=તારે	નીરધાર=નક્કી	પામે=મળે

ફરી ફરીને સારૂં કામ કરવા બાબત.

સમજુતી-કરોળીઓ જાળ બનાવતાં બોંયપર પડી જાય છે

ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચડવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચડવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તુરત તે નીચે પડયો અને ઉપર ચડવાના કોઇ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે પડતો અને ચડતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડયો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચડવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી છટ્ટીવાર ચડવાને મંડયો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામાં જઇ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે ખુંદાઇને વગર મોતે મરી જાત. (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆની પેઠે જો માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મળે.

સાર—સારૂં કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવુ.

પાઠ ૧૧	બિલ્લુ=સાથી	પેંતરા=ડગલાં; પગલાં
ચકબિલ્લુ=એક જાતની રમત	વડો=મોટો	નજર ફેંકી=જોઈ
	સરદાર=ઉપરી	પૂર જોસથી=ઘણા જોરથી
કચ્છ=કાછડો; કચ્છો	ઘૂમી રહ્યા=આમથી તેમ ફરી રહ્યા	ભૂલથાપ=ભુલાવો
ગઢ=કિલ્લો		શાબાશ=ધન્ય
સાથી=સોબતી	દાવ=લાગ	દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨	ફેંકવાની લાકડી	કંઈ મજા પડવાની નથી
મનવાળો= પાકા વિચારવાળો	ડગલું=પગલું	
	રંગ જામ્યો=મજા આવી	વચન=બોલ
ગેડીદડા=દડો અને તેને	પછી તો ધૂળ=પછી	ખાતરી=ભરોસો

સુનું=વસ્તી વગરનું
મેં ફેરવી=મોં ચઢાવી
પીડા=પશ્ચાત; દુઃખ
મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
કુટુંબ=વંશ; ઔલાદ
છંછેડે=હરકત કરે
પીડ=વાંસો
ઘાટ=શરીરનો આકાર
સોહામણી=શોભિતી
અપકારી=રોષવાળા
કોરીને=કાણું પાડીને
દુભાવો=નારાજ કરો
નુકસાન=બગાડ
સ્વાહે=સહેજતથી
નવાઇ=અચરજ

સાર—કોઇનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય, અને કોઇનું બુરૂં કરીએ તો આપણું બુરૂં થાય.

પાઠ ૧૪

મોસાળ=માના બાપનું ઘર; મામાનુ ઘર
આંખ ટાઢી થઇ=સંતોષ થયો
અંગેઠી=પોંક પાડવાની ભઠ્ઠી
ઉલટભેર=હોંસથી
વાંક ગુનો, તકસીર
સાજું-આખું
ઉતાવળ=ઝડપ
ઠેસ=ઠોકર

સાર—(૧) કોઇપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. (૨) જેવું આપણું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫

ઢીંગલી=નાની પુતળી
તખતો=આરસો
ઝુટ=એકદમ ઝડપ મારી લઇ લેવું તે
સરી પડયો=લપસી ગયો
બરડ=ઝટ ભાંગી જાય એવો
પછાડીએ=પાછળીએ
ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચી
કાયર=હેરાન
પજવે=દુઃખ દે
ફુટી બદામ=ખોટી બદામ, ઘણીજ નજીવી કિંમત
સહીઅરો=બેનપણીઓ
કટ્ટા—એક બીજાની સાથે બોલવું કે રમવું નહિ તે
આપણુ=આપણો
સુખચેન=મઝા
શોક=દીલગીર
લાજ=આબરૂ
ઘટે=ઓછી થાય
નિંદે=ખોટું ખોટુ બોલે
બળવંતા=જોરાવર
સદા=હંમેશાં
લેશ=જરાપણ
ક્લેશ=કંકાસ
કોપ=ક્રોધ

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજુતી—આપણે બને જણ ભાઈ અને બેન ભળી સંપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જો લડીએ કે કજીઆ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારૂં બોલે. (૧) હે જોરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ; ને અમારા દહાડા સુખમાં જાય. (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઈ દિવસ કોઇ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય; તો મા ઘણી ખુશી થાય. (૩) **સાર**—ભાઇ બેન સાથે સંપસંપીને ચાલવું.

પાઠ ૧૬.	ફેરવવા=મહાલવા	ધીર=ધીરજવાળાં
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે. (હિંદુ લોકો તેમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે)	ફાંફાં=ખોટી મહેનત	છાના=મુંગા
	ગણકાર્યું=માન્યું	પ્રધાન=વજીર
	ડસકાં=રડતાં રડતાં આચકા ખાવા તે	દર્પણ=આરસી
		દશરથ=રામચંદ્રજીના બાપ
ઇચ્છા=મરજી	રોણું=રડવાનું તોફાન	મહારાજા=મોટારાજા
ગભરાટ=ગભરામણ	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	શ્રી=સારા; શોભાયમાન
છેવટે=આખરે	ગોદ=ખોળો	

સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭	જોડું=ધણીધણિઆણી	પરવરી=નવરી થઇ
ખબર વિસાર્યું=વિચાર ખબરનું	કચરો પુંજો=કચરો વગેરે	કથા=ઇશ્વર સંબંધી વાત

મળતું=પેદાશ થતી
ગુજરાન=ગુજારો
છોકરાંછૈયાં=છોકરા છોકરી
પેટે=પોતાને
ઓછું આવતું=ખોટું લાગતું
પાપ=ખોટાં કામ
આધાર=આશરો; ભરોસો
સારું=ભલું; કલ્યાણ

આંગણું=બારણા આગળની જમીન
તરફડતું=તરફડીઆં મારતું
દયા=રહેમ; મહેર
ઉછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો
લોહીઆળું=લોહીવાળું
ગુસ્સો=રીસ
બેડું=ગાગર ને ઘડો
કકડા=ટુકડા

ભાંગીતૂટી=સમજાય નહિ તેવી
બોલી=બોલ
મૂર્ખ=બેવકુફ
પાપી=ચંડાળી; દુષ્ટ
અભાગણી=કમનશીબ
પુત્ર=છોકરો
જીવ=પ્રાણ
વળે=કામ આવે
જાન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજુતી—જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જુઓ, એવાં વગર વિચારનાં કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે. મરી જાય. (૧) **સાર**—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮

સંદેશો=ખબર
ખોડંગતો=લંગડાતો
દુઃખી=હેરાન
મદદ=આશરો
હુંફાળું=ગરમ

પરાળ=ભાતનું ઘાસ
છાપું=ચાલતા વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ
છાપખાનાવાળો=છાપખાનાનો માલીક
ગોઠવણ=બંદોબસ્ત

ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર
સરનામું=ઠેકાણું
સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી રાખવાનું મુકરર ઠેકાણું
ખડખડાટ=અવાજ
સિસોટી=વીસલો

ડરતો=બીતો
ખંપાળી=હાથ ફેરવી
ડર=બીક
નજીક=પાસે; સોડે
ઠરાવ=કરાર; થએલી વાત
ઝપાટાબંધ=દોડતો
ખબરદાર=હોશિયાર
આઠ કલાકમાં ૧૫ મિનિટ બાકી=ઊા વાગે

સાર—(૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. (૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.

માથું મારી=હિંમત કરી
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો
ઢીમણું=ઢીમું
માથું મારી=હિંમત કરી
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો
ઢીમણું=ઢીમું
છાતીવાળો=હિંમતવાન
ધરાયો=તરપત થયો
હડસેલો=ધક્કો
વેગળા=દૂર
બઝાડી=વળગાડી
પેટભરી=જોઇએ તેટલા

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. (૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યુ હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.

ખલીફા=મહમદ પેગંબરના વારસ
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા
દરબાર=રાજકચેરી
દેખાવડો=રૂપાળો
સુબો=સુબેદાર; સરદાર
નીમણુક=ગોઠવણ
હુકમ=આજ્ઞા
ખાસ=જુદો; ખાનગી
શાહેજાદો=પાદશાહનો દીકરો
શાહજાદી=પાદશાહની દીકરી
ચીતરામણ=ચિત્ર
તહેનાતમાં=ખીજમતમાં, હજુરમાં
છોકરવાદી=નાદાની
કારણ=સબબ, મતલબ
નામદાર=પખ્યાત; નામીચા
ફરમાવશો=હુકમ કરશો
સમજુતી=સમજણ
મોંએ ચઢેલો=વધારે ઓળખવાને લીધે બીક વગર બોલનાર
અરજ=વિનતી
ફરજંદો=બચ્ચાં; છોકરાં
લાડ=વહાલ
અલા=ખુદા; પરમેશ્વર
ગુનો=વાંક; તકસીર
માફ=ક્ષમા

દીલ=મન
દીલગીરી=નાખુશી
ઓદ્ધા=હકુમત
નીમ્યો=નીમણુક કરી
કઠણ હૈયાનો=દયા વગરનો
રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
આરબ=અરબસ્તાનનો રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.

આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
લંગડો=લુલો
ઢેકાઢગીઆ=ખાડા ટેકરા
માળા=પક્ષીનાં ઘર
આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલાં=ફાડી ખાનારાં જાનવર
વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટા- જાનવર
વરૂ=કુતરા જેવું ફાડી ખાનારૂં જાનવર
ખોંખારો=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ; આશીર્વાદ
ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—એકબીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.

પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો; દરવાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો
નદી=મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી દળતી જગામાં થઈ બીજી નદી કે સમુદ્રને મળે છે તે
કુદકો=છલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવા આવવાને બાંધેલો રસ્તો
થાક=વિસામો; આરામ
અદેખો=બીજાનું સારૂં જોઈ બળે એવો
લોભી=લાલચુ
તરાપ=કુદકો; છલંગ
ખોળ=શોધ; તપાસ
પડાવી=ખુંચવી; છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી લેવાની ઇચ્છા કરી
ગુમાવ્યું=ખોયું
તાકે=ધારે; વિચારે

સાર— લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.

ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધું
સંદેહ=વહેમ; શક
હડખવા=કુતરા, કોહલાં વગેરેને એક જાતનો રોગ થાય છે તે
દરકાર=પરવા
ડાચકું=ડાચું
બચકું=ડાકું

આમ્રી=સુર	દીધું	ભરોસો=વિશ્વાસ
છુટ્ટું મૂકી દીધું=છોડી	અભડાયો=અડકાયો	

સાર—આપણી આંખે ખરૂં દેખાયા છતાં બીજા પર ભરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪	વિના=વગર	ની વસ્તુ લેવી તે
લખોટા=મંજો	સજા=શિક્ષા	ચોર=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લેનાર
છાનોમાનો=ચુપચુપ	ભૂલીશ=વીસરીશ	
બગાડયું=ખરાબ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે બીજા	

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫	નિહાળ્યું=જોયું	ભલાં=દયાળુ
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું હથિયાર	માહી=અંદર; માં	દેવી માતા=દેવી
ભાયડો=મરદ	ડર્યો=બીનો	વદે=બોલે
શાણો=ડાહ્યો	ઝુલતાં ને સમાતાં=પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યા કરતાં અને તેની અંદર સમાઇ જતાં	માથું હલાવી=ડોકું ધુણાવી; ના કહી
બહાદુર=જોરાવર		સંપત=દોલત
ઘાવ=ઘા		મહેર=મહેરબાની; દયા
ભાગે=જુએ		
નીર=પાણી; જળ	સૂણી=સાંભળી	જગનાથ=જગતનો ધણી પરમેશ્વર
ત્યાંહી=ત્યાં	સાદ=અવાજ	

કુહાડી.

સમજુતી—નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો ને જે કંઇ ચીજ જુએ તે ઘા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો. (૧) ત્યાં તળાવમાં માછલાંએ

જરા પાણી હલાવ્યું તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમાં બીનો અને કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ, તે વખતે તે બહુ ધાંટો પાડીને રડ્યો. (૨) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યા કરતાં અને સમાઈ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને પાણી ઉપર આવ્યાં. દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે, પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે. માટે હે! દયાળુ માતા તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો: (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી. અને છોકરાં સાથે બોલ્યાં, છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજો ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. સાર—પારકી વસ્તુ પર લોભાવું નહિ.

પાઠ ૨૬	ખૂબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ઘેર
ભરપુર=ભરેલો	હેત=પ્યાર; વહાલ	હૈયું ભરાઇ આવ્યું=
પૈસે ટકે ખાલી=ગરીબ;	દેશાવર=પરદેશ	રડવું આવ્યું
પૈસા વગરનો	કપરા=અઘરા; સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	બરદાસ=ચાકરી
ખૂટી ગયું=ઓછું થયું	મૂલ=કિંમત	પરવડે=ખોળે; પાંસરે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરા પણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	આંખ=નજર	લજવ્યું=શરમાવ્યું
ઝરો=પાણીનો વહેળો	નારાજ=નાખુશ	શરીર=દીલ
ભરાવ=દેખાવ	બબડવું=મનમાં બોલવું	લલકારવું=લલકારથી

મોહવું
ચમકી=ચોંકી
પારધી=શિકારી
કેડો=પૂંઠ
વટાવી=ઓળંગી
વખોડતું=ધિક્કારતું
મોહી પડયું હતું=રાજી થયું હતું
ફસાવી દીધું=દુઃખમાં નાખ્યું

સાર—કોઈપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮.

શિઆળ=શિયાળવાં
શહેર=જેમાં છોબંધ ને હારબંધ ઘરો હોય અને સારાં સારાં બજારો હોય તે.
બચકાં=ડાકાં
રંગરેજ=રંગારો
જરદી=પીળો
પાસ=અસર
આંગણે=બારણે
કોઢ=પેઢી; લુહાર જે જગાએ બેસી ઘાટ ઘડે છે તે જગા
ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
ધગધગતા=ઘણાજ ઉના
નકલ=બીજાનું જોઈને કરવું તે; કોપી

સાર—કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯.

વરો=જમણવાર; નાત
ઘી=તાવેલું માખણ
પીયર=સ્ત્રીના બાપનું ઘર
મણ=૪૦ શેર
ટાંકણે=ટાણે; અવસરે
મેળાપ=મુલાકાત
ચડભડો=લડી
રડયું ખડયું=જવલ્લે
લેખવે=ગણે
મોંઘે ભાવે=ઘણી કિંમતથી
ખપ=જરૂર
રંક=ગરીબ
ભારેખમ=ભારબોજવાળા
માન=આબરૂ; ઇજ્જત

સાર—ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સારું છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.

કુંવર=રાજાનો છોકરો
બાપકર્મી=બાપની કમાઈ ખાનાર
આપકર્મી=પોતાની કમાઈ ખાનાર
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર જગો
ધન=દોલત

ભાભી=ભાઇની વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઓચીંતું=એકદમ
તરાપ=છલંગ
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર; ફોજ
ઉપરી=સરદાર
હિંમત=હામ
લુણ=મીઠું; અનાજ

ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડંગધુમ=ડંકો વગાડતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ
ડંકો=લડાઇનું વાજીંત્ર; નોબત
નિશાન=ધજા; વાવટા
દુશ્મન=શત્રુ

ફોજ=લશ્કર; સેના
તક=દાવ
સરદારી=ઉપરીપણું
નાસભાગ=નાસાનાસ
કુંવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧.

દેડકો=ચોપગું પાણી તથા જમીનપર રહેનારા પ્રાણી
ઘાસચારો=ઘાસ વગેરે
લહેર=સપાટો

તડુકતો તડુકતો=લહેકાવી ગાલ ચાલતો
ખાબોચીઉં=પાણી ભરાયલો નાનો ખાડો
જીવ=પ્રાણ
ચઢાઉ=કોઈ વખાણ કરે તેમ ફૂલે એવી

ફુલાવી=મોટું કરી
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ
મમતા=જીદ; હઠ
ગજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગજા ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો થાય, માટે ગજા ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.

ભિખારી=ભીખ માગનાર
તળાવ=નાનું તળાવ
લપશી=ખરી; સરી
ધ્રુજતો=કંપતો; થરથરતો

ખાદી=જાડું લુગડું; દોટી
વાત=વાગત
મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ કપડું
બફારો=પસીનો
સાહુકાર=રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર

જેમ તેમ=ગમે તેમ
બેદરકાર=બેપરવા; ગરજ વગરનો
કસ=કેસ
જાતે=પોતે

સાર—કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત
ગણેલા=અનુભવ મેળવેલા
સારો=લાયક
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ
જડતો=સૂઝતો; માલમ પડતો
દેશાવર=પરદેશ
દોરીને=હાંકીને
સ્ત્રી=બૈરી
પગલાં=પગનાં તળીઆંનો આકાર
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણું
જોટવાં=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનું રૂપાનું ઘરેણું
નિશાની=એંધાણી
વહેળો=નાની નદી
શેલો=શીલા; પત્થર
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો ધંધો કરનાર
ધોબણ=ધોબીની બાયડી
રાજમારગ=મોટો રસ્તો
ઢુંકડું=પાસે; નજીક
છેક નજીક=ઘણુંજ પાસે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪.

મહિમા=મોટાઇ
જગપતિ=જગતનો ધણી. પરમેશ્વર
જગ=દુનિયા
રચી=બનાવી
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના રંગના
[illegible]પાન=ઝાડનાં પાંદડાં
પા'ડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા; ગુફા
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવાનો રસ્તો; ઓવારા
રળિઆમણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=ઠંડો
સાર=સારી
સૂર્ય=સુરજ
વરસાદ=મેહ
ઝૂલતાં=લટકતાં
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવું; મીઠું
નાદ=અવાજ; સાદ
કળા=તેજ; અજવાળું
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલ્લી લાંબી

પહોળી જગા; ચોગાન	ચાવણું=ખાવાનું; ખોરાક	શકાય નહિ
વરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં	સાથ=સાથે	સરજી=પેદા કરી
મહીં=માં	કળા=હીકમત; યુક્તિ	સરજનહાર=પેદા કરનાર;
આંખડી=આંખ	કળી શકાય નહિ=સમજી	પરમેશ્વર

પાઠ ૩૮ પરમેશ્વરની મોટાઈ.

સમજુતી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાનાં મોટાં એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાદડાં, તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) પરમેશ્વરે મોટા પહાડો, કરાડા, દરીઆ, નદી, પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે. અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ઘણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે. અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે! (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂં કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જુક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર-પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ

અજાયી છે, તેનો પાઠ વળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૩૫.

વિશાળ=મોટાં ડાળાં ખાંખડાં ખૂબ ફેલાએલો હોય એવો
છજેલ=છવાઇ રહેલી
તંબુ=કપડાનું ઘર
તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ
કેળ=કેળાનું ઝાડ
પલ્લવ=પાંદડાં
વનસ્પતિ=ઝાડ છોડ વેલા વગેરે
ધરી=પહેરી
સ્હોય=શોભે
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી
કલ્લોલ=મજા; ખુશી
તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી
વિશેષ=વધારે
બેશ=સરસ; સારી રીતે
કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો
ઘોળીને=હલાવી હલાવીને; મેળવીને
ફુવારા=પાણી ઉચું ઉરાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ
નવરંગ=તરેહ તરેહના રંગ
અપાર=ઘણુંજ
મોર=આંબાનાં ફૂલ
કોર=બાજુ
ચાંદની=ચંદ્રમાનું અજવાળું

પાઠ ૩૫. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)

સમજુતી—મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે. તંબુપર જેમ ધજા, વાવટા ફરફરતા હોય તેમ, કેળ, નાળિએરી અને તાડનાં ઝાડ ધજા ને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફૂટી નીકળે છે. કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર, કબુતર અને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાનાં ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં ફુવારા ઉરાડે છે. અને બજારો તથા ચોકમાં

પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ઘણા તરેહવાર રંગો દેખાય છે; આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહી છે. (૫) માણસો લહેજતથી ખુશીથી શીખંડ ખાય છે અને ઠંડું પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી થાય છે. (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

પાઠ ૩૬.

ટેકરો=નાનો ડુંગર
પડછાયો=ઓળો
ઓળો=પડછાયો
પીઠ=વાંસો
ઉગમણી=પૂર્વ; સુરજ જે દિશામાં ઊગે છે તે
આથમણી=પશ્ચિમ; સુરજ જે દિશામાં આથમે છે તે
ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં જેણી ગમ ડાબો હાથ આવે તે
દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં જેણી તરફ જમણો હાથ આવે
ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર દિશામાં આકાશમાં જે તારો એકની એકજ જગાએ ઝીણો ઊગતે દેખાય છે તે

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખશો? પડછાયો સુરજથી કઈ દિશામાં હોય? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો ક્યારે હોય? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણશો? દહાડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય? સામાસામી દિશાઓ ગણાવો.

પાઠ ૩૭.

બેસતું વર્ષ=કારતક સુદ ૧
દાંડી=પંખાની હાથમાં પકડવાની લાકડી
માપ=ભરતર
મથાળે=ટોચે
ફુટ=બાર ઇંચ; અડધો ગજ
લંબાઇ=લાંબાપણું
પહોળાઈ=પહોળાપણું
ઇંચ=તસુ; સવાઇ જેટલી જગા
મધ્યમાં=વચમાં
પગથીઉ=નાની ઓસર
થોર=શુવેરીઆ
કરા=ભીંત; દિવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા ક્યાં હોય છે? ઉત્તરની સામે કઇ દિશા? પુર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢશો?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એંધાણ	તે જગા
ધોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણ; ભાન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=વરાળથી		
ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જગા

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને એવડી લીટી શા માટે દોરવી? નદી કેણી તરફ વહે?

પાઠ ૩૯.	જગામાં	પાર=કાંઠો; કિનારો
વગડામાં=ઉજ્જડ જ-	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કોરણ
ગામાં	દહેરૂં=દેવળ	ડાંગર=ભાત
પોપડા=ઢોરને ચરવાની	કાંઠે=કિનારે	મસ=ઘણું
જગા; ચરો; બીડ	બાઠું=કાંઠાપરની બેડવા	ઇશાન=ઉત્તર અને પુર્વ
આંબાવાડી=આંબાના	લાયક જગા	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
ઝાડ ઘણાં હોય એવી વાડી	વહેણ=રેલો	નજરે પડયા=દેખાયા
નિચાણમાં=ઢળતી	ચાલાક=ચંચળ	સુગમ=સહેલું

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું? તળાવ કોને કહેવું? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય? નદી શા કામમાં આવે? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઇ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ?

પાઠ ૪૦.	ગમ્મું=ગોઠયું	મકાન
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	મુખી=પટેલ; ગામનો

ઉપરી
ગંધ=ખરાબ વાસ
બંદોબસ્ત=ગોઠવણુ
હવાલદાર=પટેલના
તાબાનો સિપાઇ
મામલતદાર=તાલુકાનો
ઉપરી અમલદાર;
પટેલ તલાટીનો ઉપરી
ભરણું=પટેલ તલાટીએ
ખેડુત પાસેથી સરકારી
માગતા રૂપીઆ લઇ
એકઠા કર્યા હોય તે
તલાટી=ગામની વસુલાત
ઉઘરાવનાર
રાવણીઓ=વરતણીઓ
તાલુકો=ઘણાં ગામ
મળીને થએલો તે
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો
કાગળ; મનીઓર્ડર
માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ
માસ્તર
ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
માંદો=બિમાર
દાકતર=અંગ્રેજી દવા
જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર, દાકતર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧.

સોનેરી=સોનાના રંગ
જેવો; પીળો
અંગારા=સળગતા કોયલા
ચળકતો=ઝળકતો
દાતણુપાણી=દાંત સાફ
કરવા તથા મોઢું
ધોવું તે.
ધંધો=રોજગાર; વેપાર
ખેડુત=ખેતીનું કામ
કરનાર
હળ=જમીન ખેડવાનું
ઓજાર
ઝાડીને=ઝપટીને
ખોરાક=ખાવાની ચીજો
તાજી=તરતની
લહેર=સપાટા
જન=માણસ
નમતો=આથમતો
ઘોંઘાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઉગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાંની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળું શેમાંથી આવે છે ? સવાર થઇ શાથી જણાય છે ? સવારમાં માણુસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઇએ ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઉગતાં પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ. ઝળઝળીઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨.

વાતો=ફુંકાતો
જોરથી=ઝડપથી
ઠરી જાય છે=ઠંડી પડી જાય છે
ટિકિટ=દાખલ થવાની ચિઠ્ઠી
ગુંગળાઈ=મુંઝાઈ
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ જોરથી વાવું તે
ઉથલી=ગબડી; ફેંકાઈ
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ઘસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણ=ગભરામણ
વાદળાં=વરાળનો જથ્થો

સવાલ—હવા કયાં કયાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન કયારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩

કકડા=ટુકડા
દુઃખ=વીટંમણા
ચુરો=ભુકો
કણ=રજકણ
છુટા=જુદા
અક્ષરો=હરફો; દસ્કતો
ઓગળતે=રસ થતો
નિર્દય=દયા વગરનો
કઠણ=સખત
ગાંગડો=ગટ્ઠો
ઝાંખો=ચળકાટ વગરનો
કહેણી=કહેતી; કહેવત
જન્મ=પેદાસ
દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર
તળીઉં=નીચેનો ભાગ
જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
વેહ=છિદ્ર; કાણાં
થર=પડ
ચાંચવો=જમીન ખોદવાનું ઓજાર; તીકમ
હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઇથી ભુકો થઇ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ?

પાણીમા ઓગળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ. દ્રવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કેવો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ. છિદ્રાળુ. બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે? છિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય છે કે નહિ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવુ એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. બરડ. બરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવો પદાર્થ કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪

ટીપે છે=ઘડે છે	ગાળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી
પતરાં=ધાતુને ટીપીને અથવા રસ કરીને લાંબા ચોડા બનાવે છે તે	કાતર=કાપવાનું ઓજાર	ઝેરી=ઝેરવાળો
	ચંબુ=શિરોઇ	સિક્કા=ચલણી નાણું
	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા
	કથરોટ=મોટી થાળી	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર, લુહાર, કુંભાર, શેના ઘાટ બનાવે છે? તાંબું ક્યાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાના ક્યાં ક્યાં વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચઢે છે? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચઢે માટે શું કરે છે? કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા સિક્કા બને છે?

ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે?

પાઠ ૪૫.

ખાણ=જમીનમાંથી ધાતુ વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો
ઇનામ=ખુશ થઇ આપવું તે; ભેટ
મેળવણી=ભેગ
ઓગળી=રસ થઇને
મજાગરાં=જડવાં; જેના વડે બારણું ઉઘડે દેવાય તે
તાસકો=ઢાંકણાં
પવાલી=લાંબું પીપ
શિરોઇ=સાંકડા મોઢાનું
વાસણ; ચંબુ
કાટ=કીટ
કલાઇ=ઝાંખા સફેદ રંગની ધાતુ
માંજેલાં=ઘસીને સાફ કરેલાં
સસ્તું=સોંઘું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ કયાંથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ શી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબું ને પિત્તળ એમાં કઠણ કોણ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ? પિત્તળનું શું શું બને છે? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળનાં વાસણને કલાઇ કરાવવાનું કારણ શું? તાંબું અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણ કટાય? ઝાંખું કયું વહેલું પડે? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ કહો.

પાઠ ૪૬.

ઘાસનું બજાર=ઘાસની પીડ
ચરો=પોપડા; ઘાસ ઊગવાની જગા; બીડ
કુમળું=નરમ
છાવામાં=ઢાંકવામાં
વણીને=વળ દઇને
મુળીઆં=મૂળ
ધાર=અણી
દાભ=દરભ
ઝીંઝવો=એક જાતનું ઘાસ
ચરાઉ=ચરનારા
ગંજી=ઘાસના ઢગલા
ગડી=ગાંઠ
સુગંધ=સારી વાસ
મોથ=સુગંધીદાર ઘાસ
ખુજલી=ખજવાળવાથી ફોલ્લી થાય તે
ફુલેલ=માથામાં ઘાલવાનુ તેલ
અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ
દરો=એક જાતનું ઘાસ; ધરો

જડ=મૂળ
ફરીફરીને=વારે વારે
ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમાં
વાટ=રસ્તો
ચમરી=છોડ ઉપરની
પાંખડી
સુંવાળી=લીસી
વાસ=સોડમ
સુપડાં=ઝાટકવાને વાંસની ચીપ કે ઘાસનું બનાવેલું ઓજાર
સાદડી=ચટાઇ
પડા=ઝુડી
કુટીને=છુંદીને
મૂંજ=સરકટની પાંદડીને પલાળી કુટેલી તે
ખાટલા=ઢોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાભ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઇ જાય છે? દાભના મુળીઆં કેવાં હોય? પાંદડીની કોર કેવી હોય છે? કુમળું દાભ શું કામમાં આવે છે? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે? દાભ શું કામમાં આવે છે? ઝીંઝવો શું કામમાં આવે છે ને કયાં ઊગે છે? એના મુળીઆપર શું થાય છે? એ ગડીને શું કહે છે? મોથ શા શા કામમાં આવે છે? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જાળ જેવું કયું ઘાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે "છે? સરકટ કયાં થાય? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે? એની પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે? મૂંજ શા કામમાં આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે?

પાઠ ૪૭.

વાવવા=રોપવા
સાંઠા=જુવાર વગેરેનો લાંબો દાંડો
પરાળ=ભાતનું ઘાસ
ગાંઠ=ગડી
સબંગ=આખી
પેર=પેરીઉં
ગુચ્છો=ગુચળું; જથો
નનજર કરો=ધ્યાનઆપો
બી=બીઆં
ખાતર=ઘાસ, છાણુ વગેરે કોહી ગએલો કચરો
પૂરીને=નાખીને
ભીલ=વગડામાં રહેનાર જાત
નાગલી=બાવટો
સામો=એક જાતના ઘાસનું બી

સેક=ચીભડાં કે ડુંગળાનાં
મૂળની ગડી
ઢેબરા=મીઠું મરચું
નાખીજુવાર બાજરીના
કરેલાં રોટલા
ખસલી=એક જાતનું
ઘાસ
કડબ=જુવારનો સુકો
સાંઠા
રાતડીઓ=રાતી જુવાર
બીડ=ઘાસ ઉગવાની
જમીન; ચરો

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઇએ છીએ તે શું છે? ઘાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો કયાં આવ્યો? મહીકાંઠાના ભીલ લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮.

સખત=ઘણું
એક સામટું=સાથે લાગુ
ભાણુ=સુરજ
દાણો=જુવાર,અડદ વગેરે
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગા
નીરું છું=નાખું છું
છાશ=દહીંમાંપાણી નાખી
વલોવી બનાવે છે તે
કૌવત=જોર
ચવડું=હળના નીચેના
ભાગમાંનું કોશનીસાથેનું
અણીવાળું લાકડું
આળસુ=સુસ્ત
સડ=હળમાંની વચમાંનો
લાંબો સોટો; અહાલ
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી
પાડેલા આડા ઉભા
લિસોટા
હળપુણી=હળમાં લોઢાની
કોશ હોય તે
ધુસરી=બળદની ખાંધે
રહે છે તે લાકડું
છેડો=હળને છેડે પકડ-
વાને ખીલી જેવું હોય
છે તે; હલેડી
તાત=બાપ
નીપજાવે=પકવે
અન્ન=અનાજ
ધરે=પહેરે
સહે=ખમે; વેઠે
લઈ=જબરો
ઉત્તમ=સૌથી સારી
પર=પારકો
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે
શીખ=શિખામણ
ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર

છે, ને અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામની વસ્તુને નીપજે છે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે. હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઇ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુંગું વચમાંથી જાડું, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળું હોય છે, જાડા ભાગમાં સેડનો છેડો ઘાલે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું ઘણુ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને બીજે છેડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરું બાંધે છે. ધુસરું બળદની ખાંધ પર મૂકે છે, ધુસરું બળદની ખાંધેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે. હળપુણી જલદી ઘસાઇ કે ભાંગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુત છડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, તેથી જમીન ખોદાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે,

સવાલ—હળનું ડ્રોઇંગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

ખેડુત વિષે.

સમજુતી-અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છે કારણ કે તું ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તેજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે.(૨)

તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જબરો બને છે, અને હમેશાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેઠે મહેનત કરશો તો જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલું કરનારા થશો. (૪)

સાર—કહેવત છે કે "ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફ્ફટ નોકરી, નિદાન ભીખ એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ."

પાઠ ૪૯.	ધરૂ=કુમળા છોડ	છોડ=ફોતરાં
પાળ=કોરણુ	ઝીલવો=ખમવો	
લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલાં	બરડીને=બચડીને	

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂ એટલે શું ? ડાંગર કયારામાં શા માટે રોપે ? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાકયા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાઠ ૫૦.	વેંત=બિલ્લસ	ડુક્કર=ભુંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સંચો	આંખ=કળી	શિઆળવાં=શિઆળ
પડછાં=પાંતરાં	પીત=પાણીથી થતું કરસણુ શાક વગેરે	સંભાળ=તપાસ
રસ=કસ		પાકટ=પાકી
સંબંધ=વિષે; બાબત	તરકારી=શાક	તાવડો=મોટા પેણા
ચેર=ગંડેરી	માસ=મહીના	છારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું ? કોલુ શેનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે.

મધમાખી.

સમજુતી—હે! મધમાખી તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાતું કારણ એ કે મધપુડાના ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઇ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઇને તું મીણ બનાવે છે, તેથી મધ અને મીણથી ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. વળી તું ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારું જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આળસ છોડી દે છે. (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મંકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે.

સાર—માણસે ઉદ્યોગી અને હુન્નરી થવું.

પાઠ ૫૨.	ભાવ=હોંસ	જોર=શક્તિ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	સારા=સાજા	નકામો=ફોકટ
વઢવા=લડવા	લોટ=આટો	હિસાબ=ગણતરી
ધીમા=શાંત	કણક=રોટલી કરવા માટે બાંધેલો લોટ	ઉપયોગના=જરૂરના
ઉજળો=સફેદ		પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—મોંઢા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતાં નથી ?

પાઠ ૫૨.	ઇચ્છા=મરજી	નિશાળ=ઠેકાણું
મધપુડો=મધમાખીએ	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
બનાવેલો પુડો	છખુણાવાળાં=છખુણના	રચે=બનાવે
લટકતો=ટિંગાતો	આકારના	તત્કાળ=તરત
વાઘરી=શિકારી	જન્મ=જિંદગાની	ચૂસી=શોષી
કામળો=ઊનનું લુગડું	રક્ષણ=બચાવ	સરે=થાય
ધુણી=ધુમાતો દેવતા;	ડંખ=ચટકો	ગુણ=ફાયદો; લાભ
સળગતાં છાણા વગેરે	પેસવા=દાખલ થવા	તમામ=બધું
ઘરબાર વગરનાં=રખડતાં	દયા=રહેમ	તજે=છોડી દે
પારકો=પરાયો; બીજાનો	**કવિતાના અર્થ.**	ઉદ્યાગી=મહેનતું
ચીજ=વસ્તુ	હુન્નર=કસબ; કારીગરી	પંકાય=વખણાતુ

સવાલ—મધપુડો કોણ બનાવે છે અને તે કયાં કયાં બાંધે છે? મધ કયાંથી લાવે છે? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ? રાણીનું કામ શું છે? મધપૂડાનાં ખાનાં કેટલા ખુણાવાળા હોય છે? ખાનાં કેટલી જાતના હોય છે? ઈંડાં કયાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે? મોટા ખાનામાં કયાં ઈંડાં મુકવામાં આવે છે? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું? મધ અને મીણનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી?

પાઠ ૫૩.	બતક=પાણીવાળીજગામાં	ચીકટ=ચિકાશ
શેખ=મુસલમાનની એક	રહેનારું પક્ષી	ભિંજાતું=પલળતું
જાત	પીછ=પીછાં	નબળું=કમજોર

જોડાએલાં=સંધાએલાં	જાળવે=સાચવે; સંભાળે	માંજર=કલગી
દાઢ=એવડા દાંત	ઢાંકી=છુપાવી	દીપે છે=શોભે છે
અણીદાર=તીણા	બીકણ=બીએ એવો	ખોતરવાની=ખોદવાની
ગળી જાય છે=આખું ઉતારી દે છે	ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે	વહાણવાય=સવાર થાય

સવાલ—બતક કેવી જગામાં રહે છે? બતકનું શરીર કેમ ભિંજાતું નથી? બતક શું ખાય છે? બતકની ચાંચ કેવી હોય છે? બતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી? બતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને કયાં હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે? બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરઘા અને બતકની ચાંચમાં ફેર શું? મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય? મરઘા શા માટે પાળતા હશે? મરઘાં કોણ પાળે છે? મરઘો કયારે કયારે બોલે છે ને શું બોલે છે?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાબરી=કાબરચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામાં	ફાયદો=ગુણ
રૂ=કપાસમાંથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી શોધીને
	ભુરા=આસમાની	
	ટપકાં=છાંટ	
તણખલાં=તરણાં	લગી=સુધી	બો=બીક; ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે? ચકલી [illegible]

રહે છે? માળા શેના બનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડા મૂકે છે? બચ્ચાંને કયાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલાં ઇંડાં મૂકે છે? ઇંડાંનો રંગ કેવો હોય છે? ચકલી એદુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કોની કોની બીક હોય છે? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શું?

પાઠ ૫૫.	ચપટા=બેઠેલા	ભલું ચહનાર
દેખાવ=શોભા	ભસું=ખુલું	ધણી=માલીક
ગરદન=બોચી	દાણા=અનાજ	પ્રીતિ=હેત; પ્યાર
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી; અંતર	શરત=હોડ; હારજીત
પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી;	ટટ્ટી=કામડાની વાડ
નકકર=સંગીન	ઝડપથી દોડનાર	કુદાવે=ફલંગ મરાવે
સપાટ=સરખી	અરબી=અરબસ્તાની	જીન=ચામડાનું પલાણ
લગામ=દોર	નીમકહલાલ=ખાય તેનું	સવારી કરે છે=મુસાફરી
તીણા=ધારવાળા	ભલું કરનાર; ધણીનું	કરે છે.

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કોને કોને હોય છે? ઘોડો સપાટ જમીનપર સપાટાબંધ દોડી શકવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામ કયાં ઘાલે છે? કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે? ઘોડો શું શું ખાય છે? નાળ શા માટે જડાવે છે? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે? ઘોડાની કઈ કઈ જાતો છે? ઘોડામાં કયા ગુણ છે? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે?

પાઠ ૫૬	ખરી=જનાવરના પગના	ઝુમખો=જથો
શેઠ=શાહુકાર	તળીઆનું હાડકું	ખોંખારે=હણહણે
નાળબંધ=નાળ જડનાર	ફેર=તફાવત	ભૂકવું=ગધેડાનું બોલવું

અડીઅલ=અડી જાય એવું; જીદ્દી; હઠીલું
ઠોઠ=અક્કલ વગરનો
નવાઈ=અચરતી
મહેનતુ=મહેનત કરે એવું
ધીરજવાળું=દુઃખ ખમનાર
કહ્યાગરૂં=કહ્યા પ્રમાણે ચાલનાર
ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો
ખચ્ચર=ગધેડીને ઘોડાના સંગમથી પેદા થયેલો તે
વાળ=નિમાળા; બાલ

સાર--ઘોડા, ખચ્ચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો--ત્રણને બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે, ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે, ત્રણેના શરીર પર ટુંકા વાળ છે; પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડા કરતાં ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આખે પુછડે હોય છે. ઘોડા કરતાં ખચ્ચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ ૫૭

ગોકુળગાય=પરમેશ્વરની ગાય
વાનાં=વસ્તુ
ધડ=ડોચીથી પગસુધીનો બધો ભાગ
ડોકું=ધડની ઉપરનો ભાગ
તાળવું=મોઢાની અંદરનો ઉપલો ભાગ
ભવાં=ભમર; આંખ ઉપરના કમાનદાર વાળ
પોપચું=આંખનું ઢાંકણ
ખાળે છે=અટકાવે છે
છેડો=નાકું
મૂળ=શરૂઆત
ગળું=ડોચીની પછવાડેનો ભાગ
વચલે ગાળે=વચ્ચોવચ્ચ
કેડ=કંમર
ઢીંચણું=ઘુંટણ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ઉગે છે), કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું; મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે, ગાલ, ગળું, ડોચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, ડુંટી, પેઢુ, કેડ, વાંસો, બે પગ

…ાંધ, દીવાસ્રુ, નળીઓ, પાટલી, તળીઉં, એડી અને ઘુંટી છે.

પાઠ ૫૮.	ફીકર=ચિંતા	જ્ઞાન=સમજ
આકાર=ઘાટ	ધબાકો=અવાજો	

સવાલ—ઇંદ્રિયો કોને કહેવી ? ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. ભારે કે હલકું, પોચું કે કઠણ; લીસું કે ખરબચડું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થ કયા ગુણ જણાય ? જ. નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૯.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
ચુંદડી=રજા	સેલા=દુપટા	વત્તા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાલ્લો=બાયડીને પહેર-	ખુલતા=બહાર પડતા

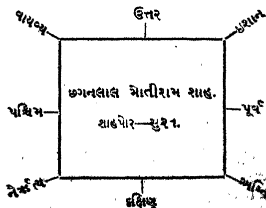
સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે ? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કત્થાઇ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.	કાંતીને=તાર કાઢીને	જંગલી=સમજણ
ઉઘાડાં=નાગાં; લુગડાં	દ્રાશીવાણીઓ=કાપડીઓ	વગરના
પહેર્યા વગરના	છીંટ=તરેહવાળું કપડું	છાલ=છોડું

રંગદાર=રંગવાળું	ગરજ સારે છે=કામ કરે છે	જામદાની=ઝીણું બુટ્ટાદાર લુગડું
ઢાંકણ=કવર		બાસ્તો=સુતરાઉ કપડું
રૂવાંટી=ઝીણા વાળ	ભીંગડાં=જાડાં પડ	ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો? ઊન એટલે શું? ઊનનું કયું કાપડ બને? ઘેટાંને ટાઢ કેમ વાતી નથી? ઊન સિવાય બીજાં શેનાં લુગડાં બને છે? રૂ કયાં થાય છે? જંગલી લોકો ઊન અને રૂના લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે? પશુ, પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી?

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશા:—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) દિશાના નામ દો. જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? જ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો. જ. જે દિશામાં સુરજ ઉગે તે પૂર્વે; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મેં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? જ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. જ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે ? જ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઇ દિશા જાણી શકાય ? જ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશા ઉત્તર દિશાપર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઇ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ. નકશા સામું મેં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ; જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સચના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(સ. ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) ખુણાનાં નામ બોલો જ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (સ. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. જ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ; દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય; પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય; અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલ ખાતું--(સ. ૧) મહેસુલી ખાતું શું કામ કરે છે? જ. જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (સ. ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે? જ. તલાટી (સ. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે? જ. મુખી. (સ. ૪) તલાટીને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે? મામલતદાર. (સ. ૫) મામલતદાર માજીસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય? જ, ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે. (સ. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે? જ. આસિસ્ટંટ કલેકટર કે ડેપ્યુટી કલેકટર. (સ. ૭) આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? કલેકટર. (સ. ૮) કલેકટર શું કામ કરે છે? જ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇસ્પિતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે, (સ. ૯) કલેકટર ઇન્સાફનું કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ. (સ. ૧૦) કલેકટરને પોલિટિકલ એજંટ ક્યારે કહે છે? જ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે.

પોલીસ ખાતું--(સ. ૧) પોલીસ ખાતું શું કામ કરે છે? જ. લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (સ. ૨) ગામડામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે? જ. પોલીસ પટેલ અથવા મુખી. (સ. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે? જ. ફોજદાર. (સ. ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે? જ. પોલીસ ઇન્સ્પેકટર. (સ. ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? જ. પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું--(સ. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે?

જ. લેણુદેણુનો ઇન્સાફ કરે છે.(સ. ૨) તાલુકામાં લેણુદેણુનો ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. સેકન્ડ કલાસ સબજજ કોર્ટ. એના તેના ઉપરીને સબજજ (મુન્સુફ) સાહેબ કહે છે. (સ. ૩.) શહેરમાં સબજજ કોર્ટો કઇ છે ? ઉ. ફસ્ટ કલાસ અને સેકન્ડ કલાસ (૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને, તે શું કામ કરે છે ? જ. ડિસ્ટ્રીકટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી ભારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૫) ડિસ્ટ્રીકટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ. સબજજ અને માજીસ્ટ્રેટ.

વૈદક ખાતું—(સ. ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે ? જ. માંદા માણસની માવજત કરે છે, તથા તેમને દવા આપે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ. હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટ. (સ. ૩) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના હાથ નાચે કોણ હોય છે ? જ. કંપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ. ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે ? જ. સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(સ. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (સ. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? જ. ઓવરસીઅર. (સ. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે ? જ. એકિઝકયુટિવ ઇજનેર.

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. મહેતાજી. (સ. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? જ. ડેપ્યુટી એજયુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર. (સ. ૩)

ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કનાર કોણ? જ. ઍસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્તરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાબત્તી સળગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (સ. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે? જ. જકાત, જાજરૂવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો, વગેરેથી. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય? જ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (સ. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે? જ. સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદોથી. (સ. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? જ. કૌંસિલર. સ. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે? જ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને ચીફ ઓફિસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે.

લોકલફંડ ખાતું—(સ. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે? જ. કુવા તળાવ, રસ્તા, વધારે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (સ. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શેમાંથી ચાલે છે? જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે, તે પર દરે રૂપીએ સવા આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે. તેમાંથી ચાલે છે. (સ. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે? જ. લોકલબોર્ડ. (સ. ૪) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે? જ. લોકલફંડ ક્લાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ. ૧) પોસ્ટ ખાતું શું કામ કરે છે? જ-
કાગળો, બેગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઇ
જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે
છે. (સ. ૨) પોસ્ટ આફિસના ઉપરીને શું કહે છે? જ. પોસ્ટ માસ્તર
(સ. ૩) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે? કારકુન,
સિપાઇ, ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું.
એગ્રિકલચર ખાતું, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું,
શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ઘણાં ખાતાં છે.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ઘરોની હાર હોય તે.

મહોલ્લો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પરૂં—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ઘણા ઘરની વસ્તી હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેનાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણ-
સની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, છાબંધ અને હારબંધ ઘણાં ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ. જે મામલતદારના તાબામાં
હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેકટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ઘણા તાલુકા આવેલા
હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ
વહાણ મારફતે આવ જા થતો હોય તે.

એજન્સી—દેશી રાજાનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજંટના તાબામાં
હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજંટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનારૂં સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—ઘણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભાગ.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઈ જવાનો ધોરી રસ્તો. નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા;

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી કે ઠંડી હવા આવતી હોય તે.

તીર્થસ્થળ—(જાત્રાંનાં ઠેકાણાં) પવિત્ર જગા કે જયાં પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય છે.

પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો મુખ્ય પાક.

નિકાશ—બીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત—પરદેશથી આવતી ચીજો.

બીજા ધોરણની સૃષ્ટિજ્ઞાનની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના.

ડ્રીલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉચો. (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુંઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા. (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાંબા મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. (૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ પગનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે.	અસાડ.	ખદખદતો.	શિવશંકર.	એંચતાણ.
કર્યું.	ધોએલાં.	જક્કી.	ચક્કરમાં.	સહીઆરો.
વટેમાર્ગુ.	વિખુટા	માંદું.	દોડાદોડ.	કટ્ટા.
ભક્તિ.	પિત્તળનાં.	હૂંફમાં.	ઘૂમી રહ્યો.	નિંદ.
પૃથ્વી.	મિઠાઈ.	પિવાટતો.	ઉઠાડયો.	કલેશ.
ધર્મશાળા.	લક્કડ.	અભાગીઉં.	ભૂલથાપ.	રામચંદ્રજી
હોશિયારી.	પુષ્કળ.	ગોંધતો.	દઢ.	દર્પણ.
વર્ણન.	સુતરાઉ.	કૂદવું.	બુદ્ધીની.	શ્રીરામ.
ભ્રમર.	દ્રાક્ષ.	સમજાવ્યું.	મિત્ર.	કૌશલ્યા.
પૂર્વે.	ડાહ્યો.	ઊંઘ્યા.	અર્ધું.	ઊઠયો.
ઝગઝગાટ.	નિશાન.	શિખામણ.	સ્વાદ.	ઈચ્છા.
ભક્ત.	ઢગલા.	રિસાળ.	કુટુંબના.	ગભરાટમાં.
ધ્યાન.	અથડાયું.	મુદ્દલ.	સોહામણી.	ગણકાર્યું.
શ્રાવણ.	ભાગ્યશાળી.	રિસાઈ.	નુકસાન.	સર્વે.
વસ્ત્ર.	વિદ્યા.	ભાઇભાંડુ.	પુતળાં.	વિચાર્યું.
દિવાળી.	પુત્રનાં.	ઢોંગ.	ધાન્યથી.	બ્રાહ્મણ.
પોષ.	વંઠી.	યત્ન.	ચટણી.	વિદ્યાર્થી.
સુદ.	ચોટામાં.	તૂટલે.	ધોતલીમાં.	મૂર્ખ.
પખવાડીઆં.	દિવસ.	હિંમત.	કૂદયું.	ધણીઆણી.
તિથિઓ.	ગધેડાનું.	ભીડયો.	ફુટેલું.	[illegible]
ચૈત્ર.	મસ્તીમાં.	છટ્ટી.	પસ્તાયો.	ઇશ્વર.
વૈશાખ.	તંમર.	અજીતસિંહ.	ઝૂટવી.	જન્મ.

આંગીતૂરી.	અર્ધી.	ધગધગતા.	ઝૂજતો.	પલ્લવ.
વિચાર્યું.	વાટમાં.	લગ્ન.	સોભાગચંદ.	વિશેષ.
ગાડે.	હરખાએલું.	પિયેરથી.	પહેર્યાં.	ચોટા.
સ્ટેશન.	શિખામણ.	ટાંકણું.	બ્રાહ્મણ.	શિખંડ.
સંદેશો.	નિહાળ્યું.	આપકર્મી.	દેશાવર.	પશ્ચિમ.
સોંપ્યો.	ડર્યો.	બાપકર્મી.	સ્રી.	દક્ષિણ.
દુઃખ.	ઝુલતાં.	સોંપ્યું.	અર્ચા.	ઉત્તર.
ગોઠવણ.	છેપેછેઃકરે.	ઉદેસીંગ.	ઢંકાએલાં.	હંમેશાં.
ખડખડાટ.	પૈસેટકે.	ઓચીંતી.	અંગુઠીઆં.	સ્લેટ.
સિસોટીનો.	ખૂબસુરત.	ઠેકાવી.	નિશાની.	વિજ્યા.
મિનિટ.	રૂપીઆ.	લશ્કર.	કુંકકું.	સુકુંદ.
દોરડું.	ભૂંક્યો.	હિંમત.	પુષ્કળ.	ફુટપટી.
હીંચકા.	શીંગડાનો.	પ્રાર્થના.	પ્રભુનો.	મધ્યમ.
હિંચોળે.	દોડ્યું.	તઠંગધુમ.	મહિમા.	પગથીઉં.
ઢીમણું.	ખડખડાટ.	દુશ્મન.	જગપતિ.	ટેબલો.
ઓઢો.	સંકટમાંથી.	દેડકો.	સરજાવ્યાં.	ખુરસી.
નીમણુક.	શિઆળ.	કૂદકો.	સિંધુ.	સ્ટેશન.
ચીતરામણ.	ભર્યાં.	તડુકતો.	સરિતા.	નિશાન.
દીલગીરી.	ગભરાટ.	કૂદતું.	રળિઆમણી.	સુકાવ્યું.
ઢકાઢળીઆ.	પ્રાણી.	ચઢાઉ.	સર્પનો.	વર્ગ.
ઝૂળમાં.	ચટાપટા.	ભિખારીને.	સ્હોય.	ખૂશ.
દોરે	ડીલ.	ઉતર્યું.	વનસ્પતિ.	નિચાણમાં.
કિનારો.	ભઠ્ઠીમાં.	ભૂલ્યો.	નાળિએરી.	ઇશ્વરલાલ.

આડું.	દુઃખ.	મુળીઆં,	કુકકર.	કુકરેકૂક.
અધિકારી.	ડુબાવી.	ઝીંઝવો.	શિઆળવાં.	તણુખલાં.
ગંધ.	અક્ષરો.	ચરાઉ.	રંધાઈને.	બચ્ચાં.
બંદોબસ્ત.	ભઠ્ઠી.	ગડીઓ.	હિસાબે.	જાંગ.
મુસલમાન.	વિષે.	સુગંધ.	પેસાદાર.	નક્કર.
મામલતદાર.	જન્મ.	અત્તર.	તત્કાળ.	પ્રીતિ.
હરિભાઈ.	છિદ્રો.	દાંડી.	વાઘરી.	શરત.
માસ્તર.	તાંબું.	સાદડીઓ.	ઓઢીને.	ટકીઓ.
ટપાલી.	પિત્તળનાં.	ઝુંપડાં.	ધુણી.	ઉપયોગી.
ધોએલાં.	ધંધો.	ગુચ્છા.	બગાડયું.	બરદાસ.
દાકતર.	તાંબાકુંડી.	સળંગ.	ઈચ્છા.	ત્રીસ.
વનસ્પતિ.	કથરોટ.	અથાણું.	ઈંડાં.	ભૂકે છે.
ધગધગતા.	પુષ્કળ.	કૌવતવાળું.	રક્ષણ.	વહાં.
પક્ષીઓ.	સિક્કા	આળસુ.	જંતુનો.	અડીઅલ.
ઢોર.	ટંકશાળ.	કોશ.	હુન્નર.	મહેનત.
ધાંધાટ.	પૂછ્યું.	મુસરી.	મંકોડા.	કહ્યાગરૂં.
લક્ષ્મણ.	મેળવણીથી.	અન્ન.	ઉદ્યોગ.	ટહુ.
રામચંદ્ર	શિરોપ.	સંતોષ.	ખાબોચીઉં.	ખચ્ચર.
મોઢું.	કટાણું.	લઠ્ઠું.	ચીકટ.	ધડ.
સર્વે.	ચળકાટ.	ઉત્તમ.	ભિજાતું.	હોઠ.
ટિકિટ.	સસ્તું.	ઢાંકણું.	દાંડીઓ.	હડપચી.
ધાન્ય.	પાંદડીનું.	ઝપાટો.	ભિંજાઈ.	શીંગડાં.
નિર્દય.	પાંદડીનું.	અભિઆર.	છેતરવાની.	કાંઈ.